

MÁSFÉL MILLIÓ LÉPÉS A KIRÁLYOK FÖLDJÉN

Gergely Ágnes: *Királyok földje*
Tevan Kiadó, 1994. 332 oldal, 385 Ft

Gergely Ágnes világa földrajzi világ. Térbe rendezi verseibe kíváncsozó élményeit, versei nem annyira lírai ént, mint inkább teret alkotnak. Alanyi teret, személyes teret, magánországot. VÁROSALAPÍTÁS, KOBALTORSZÁG, KIRÁLYOK FÖLDJE. Legfontosabb lírai témáit térbe transzponálja, az ő ideje nem telik, ő tágitja képzeletbeli birodalmát. Gergely Ágnes hódító természetű költő.

Gergely Ágnes világa sűrűn lakott terület. Városok vannak benne, a városokban könyvtárak, képtárak, és ezek mellett, mögött gyerekkori hálósobák, játszadózás, fantázia. Gergely Ágnes tudós költő, aki veszi magának azt az intellektuális bátorságot, hogy világát a kultúrára, a tudásra építse föl:

„Azt mondja: versben
kultúráról soha ne –
hanem? rőfögni?!”

(KILENC HAIKU)

Gergely Ágnes több mint húsz éve nagy kötetekben gondolkodik. Komponáló-, szerkesztőhajlama nem csillapul a versek megírásával, nem is csillapolhat, ha valóban következetes intellektus, márpedig az. 1973-ban megjelent negyedik verseskötete már az előbb említett csoportba tartozik. VÁLOGOTT SZERELMEIM. Nagy műgonddal és szigorral állított össze verseiből és fordításaiból egy válogatást, amiről Hajnal Anna azt írta, hogy „Több több lett volna” (*Nagyvilág*, 1974. 4. sz.), amiben csak részben volt igaza, mert itt nem a burjánzás, hanem épp a visszametszés volt a szerző célja. Csak azt hagyta meg, ami a szíve felől esett. Meglehetősen keveset az addigi versekből. De épp így nyert egy szigorú struktúrát. És az alkotói önmegettartás fontos tapasztalatát, ami elengedhetetlen az alkotói felszabadultsághoz is. Gergely Ágnes akkor egy könyvbe rendezte addigi költői eredményeit, és létrehozta azt a kivételes egységet, amibe költő és műfordító kapcsolódik azóta is ebben az életműben.

Mindez azzal az elszántsággal van összefüggésben, hogy ő nem nosztalgizál az úgynevezett élet után, nem tör életre, hanem azt tudja és tekinti életének, amit csinál, és ami a valóban órá kiszabott élet. Ezért nem is jár úgy, mint Kundera svájci professzora A LÉT ELVISELHETETLEN KÖNNYŰSÉGÉ-ben, aki a más élete iránti sóvárgásba – ami nem más, mint a gyávaság egyik formája – bele is hal. Ebből a szempontból Gergely Ágnes életműve a magyar irodalom egyik legbátrabbja. Nem egyszerű intellektuális kalandról van szó tehát, hanem az ember számára sokszor legkínosabb és legkeserveesebb feladat elegáns elvégzéséről, az önmagunkkal (önmagával) való azonosság deklarálásáról, de egyúttal témává és motívummá tételéről is.

Az Edgar Lee Masterst fordító Gergely Ágnes a legnagyobb természetességgel folytatja annak az egyedülálló verseskötetnek (A SPOON RIVER-I HOLTAR) koordinátáit a maga világában, és a saját nevéen jegyzett versek nem is maradnak el a fordított versektől.

Később egy fordítással végzett munkáját változtatja megkapó verselemzéssé, amennyiben verselemzés még az, ha valaki egy versből kihúzkodja az epikus szálakat, és a novellairás szabályai szerint rendezi őket újra. Én úgy gondolom, hogy igenis az, verselemzés is, műfordítói munka is, elbeszélés is, és – amire a verseskötetben való szerepelése is mutat – egyúttal versszerzés is. Szabadon való gondolkodás és játék a műfajok és a személyiségek határaival. Ilyenféle szellemi felfedezőutaknak a metaforája az a sok földrajzi kifejezés Gergely Ágnes költészetében.

Legmesszebb ebben is épp legújabb és legjelentősebb lírai korszakában ment, amikor többnyire általa fordított angol nyelvű versek lírai visszfényét alkotta meg. Merészen játszva és feleselve Pound, Eliot, Yeats és Auden szövegeivel. Ez a verscsoport külön elemzést igényelne.

Gergely Ágnes többnyire nagy egységekben gondolkodik. Versei általában a Tandori Dezső által tárgyalt félhosszú vers kategóriájába sorolhatók, nem élményeket, hanem intellektuális struktúrákat tesz bennük papírra a költő. Így nem is csoda, hogy azok gyakran kapcsolódnak ciklusokba, és ezeket a ciklusokat aztán sokkal szorosabb szálak fűzik egybe, mint amilyenek egy átlagos verseskötetbeli

átlagos ciklust szoktak összekapcsolni. Köte-
tei nagy és bonyolult kompozíciók, többnyire
teljes egész benyomását keltik, ezért mondtam
rájuk, hogy *nagy* kötetek. Kőnczöl Csaba
például ezt írja a KOBALTORSZÁG-ról, Gergely
Ágnes második (1978-as) *nagy* kötetéről:
„Egyetlen, egységes *koltemény* *versben és prózá-*
ban. Az egyes versek itt nem besorolódnak, hanem
szigorú szerkesztési terv szerint beleépülnek az
egészebe.” („...száz alakban...” In: TÜKÖRSZÓBA.
Szépirodalmi, 1986.) Ennek a kötetnek a tel-
jes anyagát megismétli Gergely a KIRÁLYOK
FÖLDJÉ-ben, ezúttal – nagyon helyesen – a
prózaí összekező szövegeket is visszahelyezi,
ellentétben az előző összegyűjtött versek, az
ÁRNYÉKVÁROS esetével, amikor elhagyta
őket. Ez a rekonstrukció még akkor is helyes,
ha maguk a szövegek itt-ott túlmagyarázók.
A következetes költő ettől se hátrálhat meg,
ha a mű egésze lebeg a szeme előtt. Ha ha-
tározott célja van. A siker nem érhető el ál-
dozatok nélkül. A jó könyv csak ritkán valósul-
hat meg a gyengébb megoldások teljes el-
kerülésével. Azokat ugyanis többnyire ki-
kényszeríti a mű következetes logikája. Per-
sze ha valaki ebben a kötélhúzásban folya-
matosan vereséget szenved az írásának
késztetéseiével szemben, akkor furcsa módon
azt engedi meg, hogy a mű megsemmisítse
önmagát. Gergely Ágnesnél ilyesmiről szó
sincs, ő mindig a megfelelő pillanatban húzza
és ereszti meg a kötelet. Gergely Ágnesnek
kitűnő a kötetnyi léptékű ritmusérzéke is.

A *nagy* kötetek sorából kilóg a HAJÓRONCS
című, 1981-es kötet, bár ebben is szerepelnek
meghatározó belső ciklusok. Ilyen a címadó
ciklus vagy a MAGÁNSZONETTEK egyéni mó-
don építkező koszorúja. A kötet egésze még-
sem zárul egy *kobaltországi* értelemben vett
kompozícióba. Nem mintha ettől ez a könyv
gyengébb volna az előzőknél. Amire még fel-
tétlenül szükség volt a VÁLOGATOTT SZEREL-
MEIM idejében, a mindent egy koncepcióba
gyűjtő szigorúságra, és ami a kötet egészét jó-
val a versek átlagszínvonalára fölé emelte, arra
itt már nincs szükség, a versek beérték a köl-
tő fejlődését, gyakran magukban is elemen-
tárisak. (Ami először talán a JOHANNA meg-
írásakor sikerült, bár az, mint szonettkoszo-
rú, szintén ciklusnak volna tekinthető, ha eb-
ben az esetben a tematikus szál segítségével

nem fűzte volna mégis egyetlen versstruktú-
rává az egészet a költő.)

Ezután következett az ÁRNYÉKVÁROS
(1986) nagyjából az időrendet követő és az
addigi pálya három szakasza (KOBALTORSZÁG
előtti, KOBALTORSZÁG utáni és KOBALTOR-
SZÁG-beli versek) szerint csoportosító kötet.
„Ez a gyűjtemény mindenekelőtt bizonyítéknak ké-
szült” – írta a fűlszövegben Gergely Ágnes –,
„Ha fölépítette, és aztán van ereje elhagyni a vá-
rost, akkor alapítója meg igazán.” Ezzel a gesztus-
sal jön létre aztán a KIRÁLYOK FÖLDJE új ver-
seinek az a kivételes háttere, amely az or-
ganikusan épülő életmű számára az addigi
legnagyobb kockázatot jelentette. Olyan ki-
hívást, melyre az egymás után sorjázó jelen-
tős versekkel sikerrel tudott válaszolni. Az
ÁRNYÉKVÁROS kötetzáró darabjának (REKVI-
EM EGY MÉZMADÁRÉRT) színvonalán szől to-
vább ez a költészet, és különös módon mégis
ebből következik, hogy a kötet egészével, an-
nak összeállításával kudarcot kell vallania.
Szép kudarc ez. Olyan kudarc, ami minden
igazán jelentőssé váló életműben ott van, és
amit minden nagy igényű alkotásba be kell
falazni. Ha az ember kockázatot, valamit min-
dig veszít.

Így veszíti el Gergely Ágnes a kötet egysé-
ges kompozícióját. Mert bár legjelentősebb
kötete ez, mint kötet mégsem a legjobb. Elő-
ször csak kétfelé törik a szemünk láttára. Az
ÁRNYÉKVÁROS a kötet elejére helyezett fűlszö-
vegével együtt ismétlődik, az új versek két,
csaknem tiszta fehér papír és külön mottók
által vannak elválasztva ettől a résztől, és kü-
lön című, külön kötetté állnak össze (KIRÁ-
LYOK KÖNYVE). Majd az egyik fél közepéből
is kiszakad egy harmadik darab, a KOBALT-
ORSZÁG. Ennek okát a visszakerült prózaszö-
vegek egységesítő erejében kereshetjük. Ez a
helyreállítás egyfelől dicsérendő (ami fentebb
meg is történt), de tovább folytatja a KIRÁ-
LYOK FÖLDJE feldarabolódását. Valóságos
kontinensvándorlás indul meg az életműben.
Mindez természetesen nem ennek a rendki-
vüli tudatosságú költőnek a tudta nélkül tör-
ténik, nagyon is a szeme láttára és persze a
beleegyezésével. Ami gyarapította az életmű-
vet, a túl nagy súly, szétördelte a kötetet. (A
SÚLY ALATT, ez az új kötet rész egyik ciklusá-
nak címe.) Persze egy belső fejlődése szem-

pontjából töretlenül ívelő költői pálya esetében egy idő után már valóban nem is kötetben, hanem életműben lehet és kell is gondolkodni. Az pedig akkor sem engedelmessékedik a kompozíció szabályainak, ha történetesen bele is fér egy kötetbe. Ezeket a szabályokat eddig senki sem írta le. Valószínűleg nem is lehet őket leírni, mert sokkal jobban kötődnek egyéni és egyszeri szabályokhoz, mint bármí, ami még az esztétika tárgya. Egy összegyűjtött kötet esetében a szerző mégis megkísérelheti ezt, de csak egyetlen lineáris szál áll rendelkezésére, az pedig csak komponálásra elegendő. A kritikus egy pillanatra megtorpan. Nem olyasmire kérdez rá, amire neki kéne felelnie? Persze erre sincs válasz, hajol vissza a jegyzetei fölé.

A KIRÁLYOK FÖLDJE hagyományos értelemben vett összegyűjtött versek könyve, aminek a megjelenetése természetesen szükséges, nemcsak a mérleget készítő költő számára, hanem elsősorban a mai magyar irodalom számára, épp most elengedhetetlenül az. Nem árt tudatosítanunk, mennyire nem elhanyagolható életmű ez. Talán mostanra jött létre az a szakmai és befogadói közeg, ami ennek a groteszk, fanyar, újító és hagyománytisztelő költészetnek a befogadására a leginkább alkalmas. Ez a költői világ, gondolom én, sokkal inkább szól a kilencvenes, mint szolt a hetvenes vagy a nyolcvanas évekhez. A nyugatos-újholdas formakincset és beszédmodot felfrissíti az amerikai költészet számos eredményével. Versnyelvébe beszédet kever. A kompozíció teljes súlyát már nem a szavakra, szóképekre helyezi, hanem a mondatra, a mondatok közötti feszültségre. Szerkezeteti így bonyolultabbak lesznek, olvasása nagyobb odafigyelést és másfajta olvasói gyakorlatot kíván, mint amilyenhez a magyar versolvasó szokva van. Költészete határozottan nem dalszerű. Idézet és rájátszás technikája nem egyszerűen a korstulus része, hanem azt mutatja, hogy ő nemcsak van, hanem főként gondolkodik verseiben.

Gergely Ágnes a félhosszú vers és a félhosszú versekből épülő félhosszú versciklus (amolyan minikötet) művelője. Okos és okosságába beletörődő, azt vállaló, azzal gazdálkodó költő, aki mindent összefüggéseiben lát, nem lírai szituációkat ír meg, hanem vi-

szonyrendszerekből építi a versét. (Csak emiatt időztem ennyit kötetekinek kompozíciójánál, hiszen például egy másik, szintén intellektuálisként számon tartott költő ugyanerről így nyilatkozik: „Márpedig maga a kötet nem műalkotás, csak az egyes versek.” [BESZÉLGÉSEK PETRI GYÖRGGYEL. 9. o.] Ami persze éppúgy csak az egyik fele az igazságnak, mint a Gergely Ágnesra érvényes.) A versei anyagát képező bonyolult viszonyokat bajosan lehet az egymásutániség egyetlen dimenziójában visszaadni, ezért állítja őket a költő kisebb-nagyobb csoportokba, és ezért jelennek meg a képzeletében földrajzi jelenségeként. A KIRÁLYOK FÖLDJÉ-N található ÁRNYÉKVÁROS nem olyan képzeletbeli városnak az árnyéka, mint amilyenbe Weöres Sándor lépett be kóborolni, és ahol teremtményei azt is végignézték volna, ha éhen hal, ez a város nem a fantázia, hanem az intellektuális kényszerűség terméke. Gergely Ágnes költészete földrajzi kiterjedést követel magának.

Nagyvonalú városrendező jár itt, ebben a költészetben minden végiggondolt választások eredménye:

„Minden gyilkosnak adva lett a rés,
hol vers tódul elő, vagy konyhakés.
Úgy gondoltam, én verselni fogok.”
(RAPSZÓDIA EGY ÁLLOMÁSON)

Íme tehát a genezise ennek a világnak, ami egyben ars poetica is. A költő valami helyett ír verset, de mégsem pótcselekvés, hanem cselekvésértékű, amit végbevisz. Gergely Ágnes lírája alapvetően etikai jellegű líra. Gyakran még művészetelméleti kijelentései is ebbe az irányba tolnak el. Az egymástól rohamosan távolodó emberi lények között afféle vörös eltolódás ez.

„Te juttatod el a halandót / a megtöröttségig” (IMAGO 8, ARÁNYOK) – mondja, azt az erőt vagy azokat az erőket megszólítva, amelyek az embert olyan félfordulatra készítetik, mint a hegytetőn álló körtefát a széljárás. A képzeletbeli fa elé táruló képzeletbeli látkép pedig így változik meg ennek a félfordulatnak a révén: „Út helyett gyarlóság a távlat.” (Uo.) Minden modernség utáni gesztusa ellenére ez a költészet megőrzi a komolyságát: „ne légy könnyed, ha ver az Isten” (CHARADE). Így hang-

zik az életmű mérlegéül szolgáló kötet zárómondata.

Az előbb nagyvonalú városrendezőt emlegettem, mégse lakótelep-építőre gondoljunk, sokkal inkább városvédőre. Aki a rendezésen a dolgok közötti rend feltárását érti. Ez persze egyáltalán nem könnyű feladat:

„Éjszaka van, kezünk lehull.
Fényt reszketett a szemrés.
Arányai közt tétováz
a felzavart Teremtés.”

(IMAGO 8, ARÁNYOK)

Céljainak eléréséhez gondolati országot teremtetett a költő, igen, olyan országot, amely gondolatok között terül el, ahol nincs táj, nincs tájkép se, ahol „A régi fény sehol. És sehol a régi / árnyék” (CHALLONER TIZEDES KARTHÁGÓ ROMJAIN), ahol nem földrajzi képződmények, hanem fogalmak határosak egymással, ez a KIRÁLYOK FÖLDJE, ami, mint a királyvíz, megkülönböztet egymástól nemes és nemtelen fémet, nemes és nemtelen gondolatot, ahol út helyett gyarlóság a távlat, de a bokrok között, a legkietlenebb sziklákon át turistajelzés visz, talán itt, ebben az országban nem kék, hanem országos piros túra, mindenhová eljuttat, csak végig kell menni rajta, titkos út, aminek a bejárása, ha nem is hőstett, de tett, dokumentálásra érdemes, harc csörgő- és mérgešmondatokkal, eső után felszínre vergődő gyűrűs mondatok horogra tűzése, mondatok szorosabbra húzása a derék körül, utazás mondatok közt, feltűrt szoknyával való át-gázolás zúgó hegyi mondatokon, megbotlás eső által kimosott támasztómondatokban, másfél millió lépés a KIRÁLYOK FÖLDJÉ-n.

Vörös István

AKÁR MINT PORTÁS*

Kemény István: *A koboldkórus*
JAK–Pesti Szalon, 1993.
102 oldal, 140 Ft

„– Mostanában kritikai esz-
széken töröm a fejemet! –
mondtam bárgyú mosollyal,
hogy szembeszálljak vádasko-
dásával, és kibékítem hábor-
gó szellemét. – Kritika?! – is-
mételte rosszállóan, muntha
ez a szó maga is sértést rejte-
ne. Azzal szájon vágott,
olyan erővel, hogy a szemem
könnybe lábadt, az ajkam bel-
sejéből kiserkent a vér.”

(ÁLEXANDRIAI NÉGYES –
ezer bocsánat, de ezúttal ez
nem Justine!)

„Itt állok lehetőségeim gúnyos pompájában”
(A KOBOLDKÓRUS UTAT NYIT)

Bezártam a szeretetajtókat. Számos, nagyméretű, alumínium. Szenvedélyajtók, tekintélyajtók zárva. Elzett, ezüstös, kicsiny. Használtam a kéttollút is. Játék ajtók rendben. A mágnesest is megkerestem, reteszelttem, kizártam, tártam és engedtem.

Különös Titok-Hotelünk nyitva. Látogatókat vár különféle szintjeim. Hogy szórakoztassuk Önt, drága ez számunkra, bár megválljuk, szolgáltatásaink színvonala egyenetlen. Vaccolódjon el, gömbölyödjön össze történeteinkben. Macskapuhán lessen ki szobája ablakán. Riasztó? Igen, ha hotelünk lakója lesz, el kell fogadnia, a kintlét tragédia, a felnövekvés tragédia, a gyerekkorba kapaszkodnia hasztalan.

Rejtélyes szobák, bár felmerülhet Önben, vajon valóban van-e annyi titkunk, amennyit Ön elől rejtünk. Szemlélődjünk? Utánanézne? Kulcsot kérne? Választ várna? Ötre legyen a párna felhúva, vagy hatra?

Hozzuk a reggelit. Kereséségkompót. Szilvماغány. Meseiz. Tálcán a zsongító leírások, a szentimentális lezárások, s a sejtetés, hogy a rejtély segít. Az elérni valahová vágya, a mozdulni képtelenség realitása. A nem én

* A cím a 49-es szoba egy darabja.